folklor/edebiyat, cilt:20, sayı:78, 2014/2

GOGOL'UN "BURUN"UNDAN CEVDET KUDRET'İN "KULAK"INA MEMURLUK HALLERİ

Tuncay Bilecen*

Gogol'un Burun adlı öyküsü, "O yıl Mart'ın 25'inde Petersburg'ta son derece garip bir olay oldu" cümlesiyle başlar (Gogol, 2011: 73). Gerçekten de sıra dışı bir olaya tanıklık ederiz öykünün daha ilk sayfasında. Berber İvan Yakovleviç erkenden kalktığı yatağından doğrulurken eşine kahve içmek istemediğini canının sıcak ekmekle soğan yemek istediğini söyler. Aslında canı her ikisini de istemektedir, ne ki karısının gazabından korktuğu için bir seçim yapmak durumunda kalmıştır. Berberin büyük bir ciddiyetle bıçakla ortadan ikiye böldüğü ekmeğin içinden bir insan burnu çıkıverir. "Gerçekten bir burundu. Üstelik ona hiç yabancı gelmeyen bir burun" (Gogol, 2011: 74).

Bu korkunç olaya şahit olan karısı, berbere ağzına ne gelirse söylemeye başlar: "Nerede, kimden kestin bunu canavar herif? (…) Haydut, ispirto fıçısı, seni polise vermezsem bana da Praskovya demesinler… Cellat herif… Zaten tam üç kişiden, tıraş ederken burunlarını koparacak gibi asıldığını duydum" (Gogol, 2011: 74).

* Yard.Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi, Kandıra Meslek Yüksekokulu

İvan Yakovleviç'in ekmeğinden çıkan bu burnun kime ait olduğunu daha öykünün başında öğreniriz. Burnun sahibi, 9. derece memur Kovalev'dir.

Berber İvan Yakovleviç bir an önce 'uğursuz' burundan kurtulmak ister… Nihayetinde burnu Neva nehrine atmaya karar verir. Öykücü burada araya girer "Ben de bu aralık birçok bakımdan saygıdeğer bir insan olan İvan Yakovleviç'i şimdiye kadar size tanıtmamakla işlediğim hatayı düzeltmeye çalışacağım" (Gogol, 2011: 75). Bu arada, yazarın tasvirinden 'birçok bakımdan saygıdeğer' ifadesinin aslında bir ironiden başka bir şey olmadığını çok geçmeden anlarız. Şu cümlede olduğu gibi: "İvan Yakovleviç bütün kendini bilen küçük Rus esnaf ve sanatçısı gibi doğma büyüme bir ayyaştı" (Gogol, 2011: 76).

Elindeki paçavrayı nehre attığını zanneden, üstünden büyük bir yük kalkan Yakovleviç mutluluğunu bir bardak punç ile taçlandırmak ister. Fakat 'heybetli' bir polis memuru tarafından durdurulur. Yakovleviç'in polis memuruna yaltaklanmaları da kâr etmez. Hikâyenin burasında 'memur' olmanın imtiyazlı haliyle karşılaşırız.

Yakovleviç'in "Efendimizi haftada iki, arzu buyururlarsa üç kere tıraş etmeye hazırım…" sözlerine, polis memuru, "onu geç sen. Beni üç berber tıraş ediyor, hem herifler bunu kendileri için şeref sayıyorlar" şeklinde karşılık verir (Gogol, 2011: 77). Anlaşılan bu polis memuru da memur olmanın getirdiği bazı 'ayrıcalıkları' çoktan keşfetmiştir.

Gogol, öykünün ikinci bölümünün başında, sabah uyandığında burnunun olmadığını fark eden Kovalev'i tanıtmaya onun 9. dereceden memur olduğunu vurgulayarak başlıyor. Kovalev, sonradan olma bir memurdur. Yani sınavdan geçmiş, diplomalı bir memur değildir. Bir taşra alayında -Kafkasya'da- görev yapan bir subayken memur olmaya karar vermiş, Petersburg'a da murat ettiği vali yardımcılığına ulaşmak için gelmiştir. İşte öykünün tam burasında memurların müthiş alınganlığını hatırlatır bize Gogol… "Ama bu konunun üzerinde fazla durmamak belki daha iyi olacak, çünkü bizim Rusya, öyle garip bir ülkedir ki, bir 9. derece memurdan söz açınca Riga'dan Kamçatya'ya kadar bütün 9. derece memurlar kendilerinden söz edildiğini sanarak alınırlar. Hatta yalnız onlar için değil, unvan ve rütbe sahibi başkaları için de aynı şey söylenebilir" (Gogol, 2011: 78).

Kovalev sivil memurluğa geçmiştir ancak asker olmanın verdiği ayrıcalıkları kaybetmek niyetinde değildir. Bu yüzden, unvanı daha şatafatlı görünsün diye 9. derece memurluğunun yanına eski binbaşılığını da eklemeyi ihmal etmez. Hele kadınları gördüğünde -ki burnunu yitirmesine en çok kadınlarla arası bozulacak diye üzülmektedir- "Sadovaya sokağında oturuyorum. Binbaşı Kovalev'i sorarsın, herkes gösterir" diyerek binbaşı olduğunun altını bir kere daha çizmek ister. Gogol bu ayrıntıları verdikten sonra, "artık biz de bu 9. derece memurdan, dilediği gibi 'binbaşı' diye söz edeceğiz bundan sonra" der (Gogol, 2011: 78). Adeta öykücü de memuru kırıp gücendirmek istememektedir.

Gelelim Kovalev'in fiziksel özelliklerine… "Gömleğinin yakası daima son derce temiz, kolası kusursuzdu. Ondaki favorilere, bugünlerde ancak eyalet ve bölge yol mühendisleriyle mimarlarda, askeri doktorlarda ve genellikle tombul, pembe yanaklı Boston'a (bir çeşit kağıt oyunu) meraklı kimselerde rastlanıyor. Binbaşı Kovalev süs

olarak cep saatinin kösteğine akikten bir sürü ufak, zarif mühür takardı. Bazılarında adıyla arması, bazılarında 'Çarşamba, Perşembe, Pazartesi' gibi gün adları kazılmıştı" (Gogol, 2011: 79). 9. dereceden memur Kovalev, süsüne ve dış görünüşüne bu kadar düşkün biri iken berber Yakovleviç yüzüne bakılmayacak vaziyettedir. Gogol bu zıtlıklara sık sık yer verir hikâyesinde. "Her gün başkalarının çenelerini tıraş ettiği halde kendisinde saç-sakal karışıktı. Redingot giymekten hoşlanmayan İvan Yakovleviç'in frakı alaca, daha doğrusu sarı-boz ve gri lekelerle kaplı, siyah renkteydi. Yakası yağdan pırıl pırıldı; üç düğmenin yerinde yalnızca kopuk iplik uçları sallanıyordu" (Gogol, 2011: 76).

Kovalev sabah kalktığında burnunun yerinde olmadığını dehşetle fark eder. Kendisini sokağa atar atmaz evde belki yanlış görmüşümdür diyerek karşısına çıkan her aynada yüzünü kontrol eder ama sonuç nafiledir. Burnunun yerinde dümdüz, pürüzsüz bir boşluk bulunmaktadır. Bir apartmanın önünde duran kupa arabasından yüksek rütbeli memur üniforması giyen bir adamın çıktığını görür. Bu adam, Kovalev'in burnundan başkası değildir. Burnun kılığında kıyafetindeki ihtişama bakılırsa en aşağı 6. derece bir memurdur.

Kovalev, kendisinden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden, yepyeni bir kişiliğe bürünen burnunun peşi sıra koşturur ve onu nihayet bir kilisede yakalar. Burnu olduğunu düşündüğü ve karşısında şaşkınlıkla onu dinleyen adama, lafı eveleyip geveledikten sonra derdini anlatır. "Beyefendi, siz de kabul edersiniz ki… Yani… Evet, benim gibi… ben mevkide bir adamın burunsuz kalması, Voznesenski köprüsü başında portakal satan burunsuz kadınların durumundan farklıdır. Onların burunlu burunsuz olması hiçbir bakımdan önem taşımaz. Ama vali adayı birisi için bu hal… Vallahi bilmem beyefendi… Kusura bakmayın ama, bunun şeref ve namus kurallarına uygun olmadığını takdir etmeniz, anlamanız gerek…" (Gogol, 2011: 81). "Yanlışınız var beyefendi" der karşısındaki adam. "Ben kimseye bağlı değilim, kendi kendime yaşıyorum. Zaten aramızda bir ilişki de olmaz: redingotunuzun düğmelerinden sizin ya senatoya ya da adliyeye bağlı olduğunuz belli. Ben Akademi'denim" (Gogol, 2011: 82).

Kovalev burnunu yitirmesine değil de adeta bu mevkide bir insanın burunsuz kalmasına içerlemektedir. Anlaşılan o ki, Burun da memurluğa çabucak uyum sağlamış, kıyafetine bakarak Kovalev'in hangi memur sınıfına ait olduğunu tahmin etmeye çalışmaktadır. Memurların dünyasında her bir simgenin önemi büyüktür. Çünkü simgeler memurun içine dahil olduğu "kast"ı temsil eder. Elbette ki, ritüellerin de memurun pozisyonuyla uyum içinde olması gerekir. Memur, kendinden önce temsil ettiği konumun "saygınlığı"nı düşünmek zorundadır. Öyküde makam, mevki, rütbe, konumun getirdiği "saygı"nın gösterilmesi gerektiğine dair birçok vurgu bulunuyor. Örneğin, Kovalev bir yere gittiğinde üst rütbe subaylarının porter koltuklarından başka yere oturmaması ilkesini titizlikle uygular. Çünkü porter koltuktan daha değersiz olanlarına oturması durumunda bu sadece onun küçük düşmesi anlamına gelmeyecek, temsil ettiği memur sınıfının da alnına leke sürecektir.

Burnunun izini kaybeden Kovalev çaresizlik içerisinde soluğu bir gazete ilan bürosunda alır. "Aman herif şu sıra şehirde gezip tozuyor kendisine 6. derece memur süsü veriyor" dese de, memuru burnunun kaybolduğuna ilişkin ilan vermeye ikna edemez. İlan bürosunda derdini anlatamayan Kovalev bu sefer karakola gider (Gogol, 2011: 86).

Karakolda da memurlara has başka bir manzara ile karşılaşırız. Memurların "özel alanlarına" girildiğinde ne kadar huysuzlandığı hepimizin malumu… Yemeğin ardından şöyle bir iki saat kestirsem keyfime diyecek olmaz diye düşünmekte olan komiser, tatlı uykusundan uyandırıldığı için fevkalade rahatsız olmuştur. Kovalev'e insanın sindirim zamanını huzur içinde geçirmesinin doğa kanunlarından biri olduğunu hatırlatır. Unutmayalım ki, Kovalev de bir memurdur ve onun da bir memurluk gururu vardır. "Kovalev'in kendine göre bir alınganlığı vardı: Şahsına söylenene pek aldırmasa bile, rütbe ve unvanına dil uzatılmasına hiç dayanamazdı! İzlediği tiyatro yapıtlarında bile subayların, hele kurmay subaylarının eleştirisini hiç hoş görmezdi" (Gogol, 2011: 89). Öykünün burasında iki memurun birbiriyle kurduğu gerilimli ilişkiye şahitlik ederiz. Kovalev bu ilişkide ev sahibi olmadığı için hareket alanı son derece kısıtlıdır. O da komiserin bu tavrı karşısında, memurluk haysiyetine daha fazla halel gelmemesi için çareyi karakoldan çıkmakta bulur. Kovalev şunu çok iyi bilmektedir ki, her horoz kendi çöplüğünde öter.

Yitik burnunun peşinde çaresizce oradan oraya koşturan Kovalev'in canını en çok sıkan şey burunsuz kalmasından ziyade onun konumunda bir memurun burunsuz kalmasıdır. Kovalev'in kişiliği aradan çıkmış, özne çoktan ölmüş, ondan geriye sadece "memurluk haysiyeti" kalmıştır.

Hikâyenin başında berber Yakoloviç'i "suçüstü" yakalayan polisin Kovalev'in evinin kapısını çalmasıyla her şey değişir. Burun bulunmuştur. Hem de bildiğimiz insan kılığında… Polis memuru, burnun büründüğü memur kıyafetinin ihtişamına aldanmış, fakat daha yakından bakınca onun sadece bir burun olduğunu anlamıştır. Kıyafetlerine baktığınızda memurların hangi sınıfa ait olduğunu anlayabilirsiniz. Bu kıyafet, zaman zaman kişiliğini perdelemesine de yarar memurun. Kovalev'in "nasıl buldunuz?" sorusuna polis memuru şu yanıtı verir: "Tuhaf bir mesele bu; yolda yakaladılar, posta arabasına binmiş, Riga'ya kaçacaktı. Pasaportu filan her şeyi hazırdı. Bir memur adına çıkarmış. İşin tuhafı, ben de onu ilkin kerli ferli bir şey sandım. Bereket versin yanımdan ayırmadığım gözlükle bakınca insan değil yalnızca bir burun olduğunu fark ettim" (Gogol, 2011: 92). Polis memuru araya birçok ilginç ayrıntı katarak burnun bulunuş hikâyesini anlatır. Olayın sorumlusu berber içeriye tıkılmıştır. Burnunun bulunmasıyla coşkuya kapılan Kovalev sıra onun nasıl yerine takılacağını düşünmeye geldiğinde bütün neşesini yitiriverir… Evine çağırdığı doktor burnun yerine takılmasının tıbben mümkün olmadığını anlatır. Kovalev doktora çıkışır: "Bu kepaze halimle ele güne karşı nasıl çıkarım? Son derece seçkin bir çevrem var… Hatta bu gece bile iki yere davetliyim. 6. derece memurun dul karısı bayan Çehtareva'nın evine, kurmay ailesi Podtoçina'ya… "(Gogol, 2011: 94). Kovalev, memurluk konumunun getirdiği arkadaş çevresini de yitirmekten korkmaktadır.

Böylesine olağanüstü bir olay kulaktan kulağa yayıldıkça halk arasında çeşitli söylentiler dolaşmaya başlar: "Kovalev'in burnunun bir gün öğleden sonra tam saat üçte Nevski caddesinde boy gösterdiğine dair söylentilere şaşmamak gerekti. Meraklı kalabalığı Nevski caddesiyle dolayındaki sokaklara dolmuştu. Burnun Yünker mağazasına girip alışveriş ettiğini söyleyenler oldu… Duyanlar Yünker mağazasını ablukaya aldılar; polis gücüne başvuruldu. Tiyatro kapısında kuruyemiş satan açıkgözün

biri, birkaç temiz, sağlam tahta sıra yapmış, meraklılara seksen kapeğe üstüne çıkarak burnu seyrettiriyordu" (Gogol, 2011: 97).

Hikâyenin son bölümünde bir mucize gerçekleşir ve burun birdenbire tekrar eski yerinde, yani Kovalev'in yüzünün ortasında beliriverir. İlginçtir, bu kısımda Gogol burundan 7. derece memur olarak söz eder. Oysa hikâyenin başından bu yana kayıp burnun 6. derece memur kılığında dolaştığı ifade edilmekteydi. Bu gözden kaçan bir detay mıdır, yoksa Gogol burada başka bir mesaj vermek istemektedir; bilmiyoruz.

Kovalev burnuna kavuşmanın verdiği coşkuyla dört bir yana koşturur. Bir ara Yakoloviç'e tıraş bile olur. Eski neşesi yerine gelmiştir. "O günden sonra, Binbaşı Kovalev, eskisi gibi Nevski caddesini arşınlamaya, tiyatrolara ve başka yerlere gidip gelmeye başladı. Burnu da, gayet uslu, efendice yerinde duruyordu" (Gogol, 2011: 100). Sevincinden kabına sığmayan Kovalev işi, hiçbir nişan sahibi olmamasına rağmen bir nişan kurdelası almaya kadar vardırır. Binbaşılıktan 9. derecede memurluğa geçen bir başka deyişle alaylı bir memur olan Kovalev olağanüstü bir olay neticesinde kaybettiği burnuna birdenbire tekrar kavuşmuş, sevincini de yüksek rütbeli memurlara has bir simgeyle taçlandırmak istemiştir.

Gogol, bu hikâye boyunca bizi memurların küçük, hiyerarşik ve bir o kadar da grift dünyasında dolaştırır. Bu dünyada her simgenin derin bir anlamı, her ritüelin köklü bir geçmişi vardır. Kovalev, "memurluk onurunu" kendi kişiliğinin önüne koymuş, burnu kaybolduğu için değil adeta memurluların dünyasındaki yerini kaybedeceği için kahırlanmıştır. Burnunu kaybeden özne ölmüş ondan geriye memurluğu kalmış ne ki özne halini alan burun ise yine memur kılığında karşımıza çıkmıştır.

Gogol da hikâyenin sonunda Kovalev'den sıyrılıp ayrılan burun gibi hikâyenin yazarı olmaktan sıyrılır adeta ve bir ironiyle bitirir hikâyeyi: "… bütün bunları aklım almıyor benim. Ama en garip, en anlaşılmaz şey bence, yazarlarımızın böyle konuları seçmesi… Bunu hiç, ama hiç anlamıyorum! Her şeyden önce, böyle bir yazı yurdumuz için tamamen yararsızdır. İkincisi de, her bakımdan yararsız… Öyleyse ne vardı bunda?.. Vallahi bunu ben de bilemiyorum" (Gogol, 2011: 101).

Cevdet Kudret, Kulak adını taşıyan öyküsünü 1946'da, yani Gogol'un Burun öyküsünü yazmasının üzerinden aşağı yukarı 110 yıl geçtikten sonra yazmıştır. Öykü, adeta ortasından başlanmış izlenimi verecek biçimde şu cümlelerle başlar: "İstanbul'a dönünce Maarif Nezareti'ne gitti. Hukuk Fakültesi'nde ceza asistanı olmak istiyordu" (Kudret, 1974: 54). Ertuğrul'un işlemlerini yaparken annesinin İtalyan olduğunu fark eden Umum Müdürü, ondan devlet memurluğuna bir engel olmadığına dair Zaptiye Nezareti'nden yazı almasını ister. Talep dönüp dolaşıp siyasi şubeye gider. Ertuğrul, bürokrasinin dehlizlerine girmiştir bir kere.

Siyasi şubede otoriter polis memuru tiplemesiyle karşı karşıya kalırız. "Şube müdürü iş başında çok sert, çok asık suratlı bir adamdı. Daha doğrusu, eskiden, yani küçük bir memurken öyle değildi de, şube müdürü olduktan sonra birdenbire değişmiş, en yakın masa arkadaşlarının bile tanıyamayacağı biri haline gelmişti. 'Söz geçirmek için asık suratlı olmak gerek' diye düşünüyordu" (Kudret, 1974: 55).

Gogol ve Cevdet Kudret'in memurların dünyasına ilişkin söyledikleri aradan yıllar

geçse de geçerliliğini hâlâ korumuyor mu? Şube Müdürü, hemen hemen bütün çatık kaşlıların bayıldığı "otorite", "disiplin" gibi sözcükleri sık sık hatırlatmayı kendisine vazife edinmiş. Hatta bununla da yetinmeyerek bu sözcüklerin Fransızcalarını masanın üstündeki kalın camın altına koymuştur. Otoritesini daha da pekiştirmek için zamanında yüzgöz olduğu odacılara teker teker yol vermiştir.

Cevdet Kudret, öykünün burasında bize bir şeyi hatırlatır. Şube müdürünün çocukluğu istibdatta geçmiştir ve o da vaktinde polisiye romanlara merak sarmıştır. Polislik mesleğine heves etmesinde bu romanların payı büyüktür. Şube müdürü işlerinin yoğunluğu altında artık polisiye romanlar okuyamasa bile sivil polislere ayrıntılı raporlar yazdırarak bu zevkini tatmin etmeye çalışır.

Eskinin yeni isimle tekrar zuhur etmesini gayet yalın bir şekilde anlatır öykücü: "Abdülhamit tahttan indirilmişti ama, bunun yurt yönetimi, ufak tefek bazı değişikliklerle, hemen hemen olduğu gibi yürütülüyordu (…) Yıllar yılı Abdülhamit'in baskısı altında kalan Türkiye, sonunda o hâle alışmıştı herhalde; artık onu doğal sayıyor, onun dışında başka türlü bir yönetimin bulunabileceğini hiç kimse hatırına bile getirmiyordu." Eski, yeni biçimler altında hükmünü sürdürür, geçmiş yeni ambalajlarla sunulmaya devam ediyordu. "Sözgelimi" diyor Cevdet Kudret, "hafiyelik kaldırılmıyor da, sadece hafiyeliğin biçimi değiştiriliyor, daha çağdaş bir hâle konuyordu. 'Jurnal' yine bırakılıyor da, yalnız adı değiştiriliyor, 'rapor', ya da 'makale' oluyordu; makale, bir çeşit açık jurnal demekti" (Kudret, 1974: 58).*

* Sözünü ettiğimiz bu dönemde edebiyat da kendi kabuğuna çekilmişti. Servet-i Fünun kuşağı son derece dışa kapalı bir dil ile kişisel konular içinde boğulmaktaydı. Tevfik Fikret'ten başka neredeyse hiçbir edebiyatçının sesi çıkmıyordu Tevfik Fikret'in "Sis" şiirini hatırlayalım… Bu şiir, "ak karanlık" metaforu ile sunulur zihinlere… Halit Ziya, bu yıllarda baskılara dayanamayarak Aşk-ı Memnu romanından sonra yazmayı bırakmış, II. Meşrutiyet ilan edilene kadar eline kalemini almamıştır (Önertoy, 1999: 7). Türk edebiyatının ilk gülmece yazarlarından Hüseyin Rahmi Gürpınar bu dönemde toplumsal paranoyanın ne noktaya geldiğini şöyle anlatıyor: "Kötü niyetlerine sermaye toplamak için aramıza katılmış bulunan müfsitler, zaman zaman tarafımızdan sezinlenirdi. Bu zaman ise makamı değiştirir, zat-ı şahanenin mukaddes adını büyük peygamberleri anar gibi bin bir tekbir getirerek salavatlarla anardık. Tabii bu arada, her ağzımızdan çıkan sözün sonu 'Allah padişahımıza uzun ömürler versin' şeklinde tamamlanırdı.(...) Ne yaparsınız? Her neslin bir edebiyatı olduğu gibi, her devrin de vicdana uyar uymaz güdülecek politikası vardır" (Karaalioğlu, 1985, 98).

Baskılardan Neyzen Tevfik de nasibini almıştır. Bir şiirinde, dönemin atmosferini ve tutuklanma korkusuyla Mısır'a nasıl kaçtığını şöyle anlatır: Bazı davetlere, eğlentiye icabı zaman/ Gidilir de buluşurduk, bütün ihvan, yâran.//Gitgide söndü bu tazyik, hükûmet, şiddet,/Gösterip kalmadı bir yerde muhabbet, sohbet. //

Başlamışlardı fakirin izini takibe,/ Düştü efkârıma endişe-i hapsü menfa,// Az zaman sonra zuhur eyledi, çok sürmedi ya!/ Bab-ı zaptiyede bir haylice müddet yattım, // Lûtfu yezdanla bunu da atlattım./ Çıktım amma! Tanıdıklar bana vermezdi selâm, // Nerde olsam iki casusu lâin, suph ile şam. / Rehi takibi tecessüste, gördü mü izini,// Ben de ihvanı görünce çevirdim yüzümü./Anladım ki yaşamak burada benimçün müşkül;// Olacaktır… Sonu zindanda zaruretle sefil ./ Bir ölüm, başka çıkar yol, terki vatan;// Yağlayıp, pullayarak,

Ertuğrul'un akıbetini soruşturacak olan şube müdürü durumdan vazife çıkartarak Ertuğrul hakkında derhal şu hükmü verir: "Mademki soruyorlar öyleyse bunun içinde bir iş var!" Derhal Ertuğrul'un peşine hafiyelerini takar. Ertuğrul çok geçmeden izlendiğini fark eder. Çünkü izleyenlerin sarı iskarpin ve mavi pardesü giymek gibi çok tipik özellikleri vardır. Ertuğrul, arkadaşı İsmail Ferit ile mesleki geleceklerini konuştukları esnada dinlendiğinden kuşkulanır ve odanın dışarıya vuran ışığı altında bir an bir kulak hayali görür. İşte, hikâyenin Gogol'un Burun hikâyesiyle kesiştiği nokta tam da burasıdır… Vücudun bir organı olan kulak artık tıpkı Gogol'un Burun hikâyesinde olduğu gibi bir "özne" haline gelmiştir. Ertuğrul yaşadığı paranoya ile 'kulak'a kişilik kazandırmıştır. Hatta her kulak ayrı bir kişiliktir artık Ertuğrul'un nazarında…

Dinlendiğine ilişkin paranoyası arttıkça, sanrıları sıklaşır. Nihayetinde kulaklara karşı derin bir hassasiyet geliştirir. Gitgide daha asabi hale gelir. Örneğin olur olmaz zamanlarda birden kulaklara dikkat kesilir. "O geceden beri kulaklara dikkat eder olmuştu. Dünyada meğer ne çok kulak çeşidi varmış: kimi kulağın sayvanı etli, kalın, kenarı birtakım esmer ve seyrek tüylerle kaplı; kimisi açılmış bir yelken gibi ince, gergin, kıvrımsız; kimisi sanki başa yapışık; kimisi başın iki yanında iki kulp gibi öne doğru kalkık; kimi kulağın içinden kara, ya da kırçıl kıllar dışarıya fışkırmış, kiminin içi kılsız; kimi kulağın memesi büyük ve sarkık, kimininki bir gömlek düğmesi kadar ufak…" (Kudret, 1974: 63).

Ertuğrul, mahkeme salonunda heyecanla savunmasını yaptığı bir sırada birden bütün kulakların kendisine çevrilmiş olduğunu dehşetle fark eder. Artık salondaki kişiler gitmiş onlardan geriye sadece kulakları kalmıştır. Konuşamaz daha fazla… "Birdenbire bütün yüzler silindi, ortada irili ufaklı yüzlerce kulak kaldı" (Kudret, 1974: 69).

Yolda tesadüfen karşılaştığı arkadaşına fısıltıyla durumunu anlatırken yine aynı şeyi yaşar: "Ertuğrul, karşısında bir elin avucu içine sayvanı iyice yerleştirilmiş, sonra hepsi birden kendi yüzüne doğru çevrilmiş ve deliğin esrar dolu ağzı birtakım kara kılların arasına gizlenmiş korkunç bir kulak gördü" (Kudret, 1974: 69). Ve "Kulak! Kulak!" diye feryat ederek sokaklarda deli gibi koşmaya başlar. Hikâyenin sonunda Ertuğrul'un çıldırdığını bir gazete haberinden öğreniriz.

Gogol ve Cevdet Kudret'in kendi yaşam deneyimlerinden derin izler taşıyan öykülerinde sözünü ettikleri "memurluk halleri" aradan geçen onca yıla rağmen hâlâ güncelliğini korumuyor mu?

---

kendimi attım Mısıra, / Şevk-i hürriyetle kendimi verdim hasıra! (Çapanoğlu, 1953: 122).

Bu dönemin ruhunu en iyi yansıtan karakterlerden biri de Ömer Seyfettin'in meşhur Efruz Bey'idir. Herkesin birbirinden kuşkulandığı bir dönemde, kraldan çok kralcı geçinenler için ideal koşullar oluşmuştur. Ahmet Bey, bu dönemde Babıâli'de çalışmaktadır. "Bütün kalem ondan bir 'Babıâli Kuşkusu' ile korkardı. Bir sene evvel iki bin beş yüz kuruş maaşla padişah emriyle gelen bu beyi amirleri hafiye, mâdunları 'Jön Türk' sanırlardı" (Seyfettin, 1982: 7). Fakat hürriyet ilan edilir edilmez Ahmet Bey birden hürriyetçi kesilmiştir. "O ana kadar tamamiyle mabeyne mensup geçinen Ahmet Bey velinimetinin konağından çıkarken o kadar hürriyetperverdi ki yanında Namık Kemal'le Mithat Paşa halis istibdat taraftarı kalırlardı" (Seyfettin, 1982: 10).

Kaynakça:

Cevdet Kudret, *Sokak*, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1974
Gogol, *Bir Delinin Hatıra Defteri*, Varlık Yayınları, 2011
Münir Süleyman Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik*, Özakar Yayınevi, 1953
Olcay Önertoy, *Halit Ziya Uşaklıgil'in Romancılığı ve Romancılığımızdaki Yeri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999
Ömer Seyfettin, *Efruz Bey*, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1982
Seyit Kemal Karaalioğlu, *Türk Edebiyatı Tarihi,Cumhuriyet Edebiyatı III*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1985

Özet

GOGOL'UN "BURUN"UNDAN CEVDET KUDRET'İN "KULAK"INA MEMURLUK HALLERİ

Ukrayna'nın küçük bir köyünde dünyaya gelen Gogol, genç yaşta memur olmak için Petersburg'a gider ama bunu bir türlü başaramaz. Kısa süren yurtdışı macerasının ardından tekrar Petersburg'a gelerek ancak küçük bir memuriyet bulabilir. Gogol, bu sırada memurların küçük dünyasını yakından izleme fırsatı bulmuştur. Meşhur Palto öyküsünü yazdıktan sonra Rus insanına hakaret etmekle itham edilerek yoğun eleştirilere maruz kalır.

Gogol, Burun adlı öyküsünü meşhur Palto öyküsünden birkaç sene önce yazmıştır. Bu öyküde de tıpkı Palto öyküsünde olduğu gibi küçük insanın çevresiyle kurduğu "hiyerarşik" ilişkinin mizahı yapılmaktadır. Bilhassa memurluk halleri Burun öyküsünün merkezinde yer almaktadır.

Petersburg'da 9. dereceden memurluk görevinde bulunan Kovalev'in burnunu kaybetmesini konu ettiği bu öyküsünde Gogol, okuyucunun dikkatini memurların yaşamındaki küçük fakat onlar için mühim olan ayrıntılara çeker. Öykünün gerçeküstü atmosferi boyunca Kovalev, yüzünden ayrılarak bağımsız bir kişiliğe bürünen burnunun izini sürerken en çok memurluk gururunu düşünmektedir.

Gogol'dan yaklaşık yüz yıl sonra dünyaya gelen Cevdet Kudret de, öğretmen olarak Anadolu'da çalışmış, yaşadığı baskılar sonucunda kitaplarının bir kısmını takma isimlerle yazmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda avukatlık mesleğini de sürdüren Cevdet Kudret, bu sayede bürokratik işleyişi yakından tanıma olanağı bulmuştur.

Cevdet Kudret'in Kulak öyküsünde de ince bir bürokrasi eleştirisinin yanı sıra memurların dünyasına ilişkin pek çok ayrıntıyı bulmak mümkündür. Burun ve Kulak'ın bir başka ortak noktası ise, öykülere ismini veren uzuvların öykü boyunca kazandıkları "kişiliktir." Bir başka deyişle; burun ve kulağın özneleşme süreci iki öykünün diğer bir ortak noktasıdır.

Anahtar Kelimeler: Gogol, Cevdet Kudret, bürokrasi, 'Burun', 'Kulak'.

Abstract

THE STATES OF PUBLIC SERVICE FROM GOGOL'S "NOSE" TO CEVDET KUDRET'S "EAR"

Born in a small village in Ukraine, at a very young age Gogol wanting to be a clerk, travels to Petersburg however he has no success. Following a short adventure of living abroad, he returns to Petersburg and then he finally manages to find employment as an insignificant clerk. İn this process Gogol have opportunity to observe the life of the clerks. After writing his famous story, the Overcoat he is accused of insulting Russian people and harshly criticized for it.

Gogol wrote a story named "the Nose" a few years prior to his infamous story of "the Overcoat". The story of "the Nose", similar to the story of "the Overcoat" tells humorous tale of the hierarchical relationships of the little man. In particular; the affairs of clerkship are central to his story "the Nose".

Gogol highlights small but significant details of the clerks in his story about Kovalev, a 9th degree clerk who had lost his nose. Throughout surreal setting of the story, Kovalev a proud clerk is searching for his nose which is separated from his face and pursuing its own independent life.

Cevdet Kudret, born about 100 years after Gogol, worked as a teacher in Anatolia. He had to write number of his stories under pseudonym as a result of the pressure he was subjected to. Cevdet Kudret also continuing his other job as a lawyer then had the opportunity to learn the functioning of the bureaucracy.

In Kudret's story there also is animadversion of bureaucracy as well as number of details about the life of clerks. Another common aspects of the stories of "the Nose " and "the Ear" is how these organs gain their own personalities as the stories develop. In other words process of subjectification of the nose and the ear is common to the both stories.

Keywords: Gogol, Cevdet Kudret,bureaucracy, 'the Nose', 'the Ear'.